

แนวทางการพัฒนาพื้นที่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น :

ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

The Guidelines of Development for a Cultural and Wisdom Learning Center: Chalaе,
Singhanakhon, Songkhla.

งามเพชร อัมพรวัฒนพงศ์*, พิษณุ อนุชาญ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย 90000

*E-mail: Ngampetch.a@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาชุมชนชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมไปถึงอนุรักษ์มรดกทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของชุมชน โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลภาคสนาม เช่น สัมภาษณ์ การจดบันทึก การสังเกต และถ่ายภาพ เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์สู่การออกแบบ ภายใต้แนวทางการอนุรักษ์ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและบริบทของชุมชน ประกอบกับหลักการและทฤษฎีในการออกแบบ โดยการออกแบบแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ผังเส้นทางการเรียนรู้ และอุปกรณ์อำนวยความสะดวกและประกอบเส้นทาง (Street Furniture)

ผลการวิจัยในการพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ มีแนวคิดในการออกแบบที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและบริบทพื้นที่ในชุมชน มีชิ้นงานดังนี้ (1) ผังเส้นทาง 1 ผัง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ส่วนการเรียนรู้หลักๆคือ ด้านภูมิปัญญา ด้านประวัติศาสตร์ และด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนและชมรมผู้สูงอายุ (2) แผ่นพับการเรียนรู้ (3) อุปกรณ์อำนวยความสะดวกและประกอบเส้นทาง (Street Furniture) ประกอบด้วย ป้ายเรียนรู้ 2 ป้าย , ป้ายบอกทาง 9 ป้าย , กระจ่างต้นไม้ 1 แบบ , ถังขยะ 1 แบบ , ไฟทางเดิน 2 แบบ , ที่นั่ง 1 แบบ

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาพื้นถิ่น, วัฒนธรรมท้องถิ่น, เส้นทางการเรียนรู้, ชุมชนชะแล้

Abstract

The purposes of the present study were to develop Chalaе community in Singhanakhon, Songkhla to be a cultural and local wisdom learning center, and to conserve the valuable architectural heritage of the community. The data were collected through field survey methods such as interview, note-taking, observation, and photographs. The obtained data were analyzed and synthesized in order to develop a design harmonizing local wisdom and context with design principles and theories. The design comprised of 2 parts— learning wisdom route and street furniture.

The study led to the following pieces of work; (1) learning wisdom route including 3 learning principles—wisdom, history, and community products and elderly club, (2) learning leaflet, (3) street furniture including 2 unit of information board, 9 unit of directional sign, 1 design of flowerpot, 1 design of litter bin, 2 designs of Path light, 1 design of seat.

Keywords : Local wisdom, Local culture, learning wisdom route, Chalaе

1. ที่มาและความสำคัญ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นการสืบสาน สืบทอดประสบการณ์จากรุ่นสู่รุ่น กลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สั่งสมกันมาเป็นเวลายาวนาน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและบริบทของชุมชน ผ่านการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อช่วยในการแก้ปัญหาและเป็นการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติแวดล้อม เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่มีความเฉพาะในแต่ละพื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถือเป็นรากฐานสำคัญในการเนินชีวิต เป็นวัฒนธรรมและวิถีแบบดั้งเดิมที่แสดงให้เห็นถึงคุณลักษณะของสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความสำคัญและควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบทอดไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาและเรียนรู้ต่อไป

ชุมชนชะแล้ เป็นชุมชนที่อยู่ติดกับลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ตั้งอยู่ในอำเภอสิงหนคร สภาพแวดล้อมและบริบทโดยรอบมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาชาวบ้าน วัฒนธรรม มรดกทางสถาปัตยกรรมและโบราณสถานที่มีความสำคัญอย่างไรก็ตามชาวบ้านในชุมชนยังขาดการให้ความสำคัญกับคุณค่าทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และมรดกทางสถาปัตยกรรมดังกล่าว ทำให้สิ่งเหล่านี้ค่อยๆ เลือนหายและเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา ด้วยศักยภาพและปัจจัยดังกล่าวของชุมชน จึงเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาแหล่งเรียนรู้ออกเป็น ๒ ส่วนหลักๆ คือ (๑) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบด้วย จุดต้อนรับนักท่องเที่ยวและจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน จุดการเรียนรู้การผลิตสุรพั้นบ้าน จุดการเรียนรู้การประดิษฐ์ดอกไม้จากใบเตยหอม จุดการเรียนรู้ด้านการจักสาน และจุดการเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่ทำการผู้สูงอายุ (๒) แหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมประกอบด้วย พิพิธภัณฑ์ชุมชนชะแล้ โบสถ์เขาคอก เจดีย์ ๕๐๐ปี (วัดชะแล้) บ่อเพลง(บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดชะแล้) ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานโดยกรมศิลปากร

เพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และมรดกทางสถาปัตยกรรม รวมไปถึงแหล่งโบราณสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนเห็นคุณค่า และมีแนวทางในการพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้อง โดยในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นการออกแบบและเสนอแนวทางการพัฒนาพื้นที่ชุมชน เพื่อให้เกิดจุดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาและบริบทของท้องถิ่น รวมไปถึงเสนอแนวทางการเชื่อมโยงเส้นทางแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาต่อยอดเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ในอนาคต

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมข้อมูลเพื่อจัดทำแผนผังและป้ายเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. เพื่อเสนอแนวความคิดและออกแบบปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ของพื้นที่ให้เกิดลักษณะของชุมชน เพื่อสร้างแหล่งเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.1. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ

3.1.1. ภูมิทัศน์ถนน (streetscape)

ภูมิทัศน์ถนน (streetscape) หมายถึง สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบๆ สามารถมองเห็นและรับรู้ได้บริเวณเส้นทางสัญจร รวมไปถึงพื้นที่ว่างสาธารณะ บริเวณหน้าอาคารบ้านเรือน หรือพื้นที่ว่างบริเวณเส้นทางสัญจรที่อยู่ระหว่างอาคาร พื้นผิวถนน ทางเดินเท้า ต้นไม้ตามทางสัญจร อุปกรณ์ประดับถนน และสิ่งต่างๆ ที่สามารถมองเห็นได้ในแนวนอน ซึ่งในการออกแบบและจัดภูมิทัศน์ถนน และเส้นทางที่เดิน จะช่วยให้พื้นที่นั้นเพิ่มมูลค่าสูงขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างเอกลักษณ์และความเฉพาะให้กับพื้นที่นั้นๆ

3.1.2. การออกแบบสัญลักษณ์และเครื่องหมาย

การออกแบบสัญลักษณ์และเครื่องหมายคือการออกแบบที่แสดงถึงการสื่อความหมายให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน โดยเป็นการแสดงถึงนัยหรือความคิดที่แฝงอยู่ในรูปแบบ ไม่ใช่ภาษาหรือแสดงป้ายไว้อย่างชัดเจน ซึ่งมีหลักการในการออกแบบดังนี้ [5]

1) การออกแบบเครื่องหมายและสัญลักษณ์ควรพิจารณา ถึงรูปแบบที่มีความเรียบง่ายและสื่อความหมายได้เร็วตามวัตถุประสงค์ โดยความหมายที่สื่อ นั้นควรมีจุดมุ่งหมายเดียวในการสื่อความหมาย รูปแบบควรมีความสะอาดตาและมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม กรรมวิธีและวัสดุง่ายต่อการผลิตและราคาประหยัด การติดตั้งมีความเหมาะสมกับการมองเห็น

2) กระบวนการออกแบบเครื่องหมายและสัญลักษณ์

เครื่องหมายภาพและสัญลักษณ์ภาพเป็นการสื่อความหมายแทนการใช้คำพูดหรือประโยคยาวๆ โดยมีเกณฑ์ในการออกแบบเครื่องหมายภาพและสัญลักษณ์ภาพ (Design Criteria for Sign and Symbols) ดังนี้ การสื่อความหมายต้องเป็นการสื่อความหมายในเชิงบวก แสดงถึงความแปลกแตกต่าง มีลักษณะเด่นของตนเอง และมีจุดสนใจที่ชัดเจน การสื่อความหมายเป็นนามธรรมควรมีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย การลด-ย่อสัญลักษณ์ต้องคำนึงถึงการนำไปใช้งานจริง การออกแบบพื้นที่ว่างต้องมีปริมาณที่เหมาะสม ซึ่งในการออกแบบสัญลักษณ์ที่ดัดนั้นต้องมีทิศทางของรูปทรงที่จะทำให้เกิดความรู้สึกน่าสนใจ มีการผสมผสานของการออกแบบเครื่องหมายต้องกำหนดโครงสร้างในบริเวณพื้นที่ว่างให้มีความสัมพันธ์กันโดยไม่เกิดความสับสนขึ้น [5]

3.2. ทฤษฎีการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

การท่องเที่ยววัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับการจัดการเรื่องมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งทางด้านคุณค่าประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน รวมถึงศิลปะและสถาปัตยกรรม การท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และการดำรงชีวิตของผู้คนในแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้เรียนรู้และศึกษาเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ความเป็นมา ความเชื่อของคนในอดีตที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน การท่องเที่ยววัฒนธรรมมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆจากการเรียนรู้ และการสัมผัสในเรื่องเอกลักษณ์และความงดงามทางด้านวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของผู้คน รวมถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เช่น ศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาษา การแต่งกาย การกิน ความเชื่อ ศาสนา จารีต และประเพณี ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจและเป็นสิ่งกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมขึ้น [1]

3.2.1 องค์ประกอบของการท่องเที่ยววัฒนธรรม

การท่องเที่ยววัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อเรียนรู้และเข้าใจวัฒนธรรมอื่นๆ ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เช่น ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี สถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่น ศิลปะ หัตถกรรม ศาสนา ภาษา วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณี

3.2.1 หลักการของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1) เป็นการท่องเที่ยวที่ศึกษารวมรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยว นำข้อมูลที่ได้เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้ประกอบการเที่ยวชมเพื่อเพิ่มประสบการณ์เรียนรู้

2) เป็นการท่องเที่ยวที่ปลูกฝังคนในชุมชนท้องถิ่นเกิดความรัก ห่วงแหน รักษา ทรัพยากรวัฒนธรรมในท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากร และได้รับประโยชน์ตอบแทนที่ยุติธรรมจากการท่องเที่ยว อาทิ การบริการนำเที่ยว การให้บริการขนส่ง การให้บริการที่พัก การขายสินค้าที่ระลึก เป็นต้น

3) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้ความรู้ ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวในด้านวัฒนธรรมและจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

4) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการเคารพวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น เคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คน

3.3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิจัยเรื่องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว โดยกระบวนการมีส่วนร่วม และกำหนดแนวทางในการที่จะปรับปรุงภูมิทัศน์ของพื้นที่ให้

เกิดอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งใช้วิธีการศึกษาทั้งภาคเอกสารและภาคสนามในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งขอบเขตเนื้อหาจะศึกษา
ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน มีการปรับปรุงภูมิทัศน์ สื่อวีดิทัศน์ที่เป็น
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างองค์ความรู้ให้เกิดประโยชน์กับชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยว ให้สามารถนำ
องค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยว รวมถึงการปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวทั้งทางด้านศิลปวัฒนธรรม และ
สถาปัตยกรรม [4]

วิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสภารศ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา
และหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และสืบสานการดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรม รวมถึง
การส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรทางศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งในการวิจัยดังกล่าวมุ่งไปที่
การมีส่วนร่วมของชุมชนและวัดสภารศ โดยใช้วิธีการจัดเวทีการประชุมเพื่อหาแนวทางความร่วมมือในการจัดการการท่องเที่ยว
การเก็บแบบสอบถาม ในส่วนของการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดสภารศยังต้องการให้หน่วยงานภาครัฐมาช่วยใน
การพัฒนาวัดและช่วยเหลือในด้านการท่องเที่ยวที่ชุมชนมีส่วนร่วมจัดขึ้น โดยการเพิ่มจุดจอดรถรางชมเมืองที่วัดสภารศอีก ๑ สถานี
รวมถึงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวในเขตเทศบาลเมืองน่านในรูปของสื่อต่างๆ เช่น แผ่นพับ หนังสือท่องเที่ยว การบูรณซ่อมแซม
โบราณสถานส่วนของปราชญ์ชุมชนมีความพร้อมที่จะถ่ายทอดภูมิปัญญาให้แก่คนรุ่นหลังให้ได้รับรู้ สำหรับนักท่องเที่ยวและภาค
ต้องการจัดจำหน่ายสินค้าและแสดงวิถีชีวิต ภูมิปัญญาของชุมชนสภารศ ตลอดจนการรักษาสภาพภูมิทัศน์ให้สวยงาม [2]

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่องการพัฒนาสถาปัตยกรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนวัดชะแล่นั้น
เพื่อให้สามารถสร้างแนวทางการพัฒนาให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาและศักยภาพของชุมชน ผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาโดยวิธี
วิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เช่น การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ และการสัมภาษณ์เชิงลึก
การสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และสามารถนำข้อมูลดังกล่าว
มาวิเคราะห์และนำมาสู่การสร้างแนวคิดและรูปแบบในการออกแบบพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชน ซึ่งได้ศึกษาและ
วิเคราะห์ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสถาปัตยกรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนดังนี้

4.1. ขั้นตอนการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยการสำรวจรวบรวมจากแหล่งเอกสารต่าง ๆ

- 1) ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับทฤษฎีการท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) ค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน
- 3) ศึกษาทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบและการจัดทำผังเส้นทาง

4.2. ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ที่ศึกษาด้วยวิธีการ สังเกต สัมภาษณ์เชิงลึก ถ่ายภาพประกอบ เขียนภาพ
ลายเส้น และจัดทำแผนที่ชุมชนในปัจจุบัน การสังเกตผู้วิจัยจะใช้การจดบันทึกถ่ายภาพประกอบและเขียนภาพลายเส้นประกอบ
การสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะใช้วิธีการจดบันทึกและบันทึกลงในเครื่องบันทึกเสียง โดยได้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลและร่วมประชุมสัมมนาไว้
5 กลุ่ม คือ (1)เจ้าของบ้านที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา (2)เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองชุมชน (3)ผู้นำชุมชน (4)คนในชุมชนที่มี
ความรู้เรื่องประวัติของชุมชนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน (5)ปราชญ์ชาวบ้านหรือคนในชุมชนที่มีความรู้ในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

4.3. ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเสนอแนวคิดในการพัฒนา

- 1) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และการจัดประชุมสัมมนาซึ่งบันทึกไว้ในเครื่องบันทึกเสียงมาถอดความโดย
สรุปสาระสำคัญตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา

- 2) นำภาพถ่ายและภาพเขียนลายเส้นมาตรวจสอบความสมบูรณ์ และเลือกภาพประกอบให้สอดคล้องตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา
- 3) นำข้อมูลทั้งหมดที่จัดกระทำในข้างต้นแล้วมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในขอบเขตด้านเนื้อหา
- 4) จัดทำผังเส้นทางการเรียนรู้เส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 5) จัดทำแผนผังประชาสัมพันธ์เส้นทางการเรียนรู้ ตามข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลข้อมูล
- 6) เสนอแนวความคิดในการออกแบบปรับปรุงสภาพแวดล้อม โดยจัดทำแบบตัวอย่างให้กับชุมชน พร้อมแบบจำลอง

4.4. ขั้นตอนการเสนอผลการศึกษาค้นคว้า

ผู้วิจัยเสนอผลงานการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์โดยมีภาพประกอบ แบบผังเส้นทางการเรียนรู้เชิงวัฒนธรรม แผนผังเพื่อการประชาสัมพันธ์ และแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาสภาพแวดล้อม

5. ผลและวิจารณ์

ผลการออกแบบและการนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น การกำหนดแนวความคิดในการออกแบบชิ้นงานในการวิจัยครั้งนี้ มีเกณฑ์ในการกำหนดดังนี้

แนวคิดเรื่องการกำหนด Zone และการวางผัง เป็นการจัดกลุ่มการเรียนรู้โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับเอกลักษณ์วิถีชีวิตของชุมชน และความปลอดภัย มีประสิทธิภาพและสามารถส่งเสริมให้พื้นที่เป็นศูนย์กลางของกิจกรรมในชุมชนได้

แนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมและภูมิทัศน์ชุมชน ส่งเสริมการจัดภูมิทัศน์ถนนและสภาพแวดล้อมในชุมชนให้มีความสวยงามปราศจากมลพิษ มีความสอดคล้องกับธรรมชาติ บริบทชุมชน สถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อมข้างเคียง

แนวคิดด้านวัสดุที่เหมาะสม วัสดุที่จัดหาและพัฒนาได้จากพื้นที่ โดยไม่ก่อมลพิษกับสิ่งแวดล้อม และกลมกลืนกับพื้นที่

แนวคิดเรื่องชุมชนยั่งยืน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การร่วมแสดงความคิดเห็นและเป็นเจ้าของร่วมกัน

5.1. แนวความคิดการออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนวัดชะแล้

แนวความคิดในการออกแบบเส้นทางการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนวัดชะแล้ มีแนวคิดคือการจัดผังเส้นทางเพื่อให้เกิดความต่อเนื่อง และมีความสัมพันธ์กับบริบทและกิจกรรมโดยรอบของชุมชน โดยการจัดผังเส้นทางได้ทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยลงพื้นที่สำรวจเส้นทางและบริบทโดยรอบ รวมถึงสัมภาษณ์เนื้อหาและความสำคัญของพื้นที่บริบทโดยรวม และความสำคัญของพื้นที่เฉพาะเป็นรายจุด เพื่อใช้ในการพิจารณาการจัดตำแหน่งของฐานการเรียนรู้ และจัดลำดับความสำคัญ ความน่าสนใจ จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เข้าด้วยกันตามความเป็นไปได้ของสภาพบริบทพื้นที่จริง

รูปที่ 1 : แสดงแผนที่เส้นทางจุดการเรียนรู้

5.2. แนวคิดการออกแบบแผนพับ

แนวความคิดในการออกแบบแผนพับเพื่อการประชาสัมพันธ์และให้ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเส้นทางการเรียนรู้ นั้นมีแนวคิดในการออกแบบคือ การสร้างความน่าสนใจของเส้นทางโดยดึงเอาจุดเด่นของความเป็นชุมชนพื้นที่ถิ่น และจุดเด่นของ ความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ของโบราณสถานในชุมชนมาสร้างเนื้อหาและการสื่อความหมายลงบนแผนพับ เพื่อให้ผู้ที่เปิดอ่านได้ กลิ่นอายของชุมชนและเส้นทางก่อนถึงพื้นที่ศึกษาจริง

รูปที่ 2 : แสดงแผนที่เส้นทางจุดการเรียนรู้

5.3. แนวคิดการออกแบบอุปกรณ์อำนวยความสะดวกและประกอบเส้นทาง (Street Furniture)

แนวคิดด้านการออกแบบและปรับปรุงสภาพแวดล้อมบนเส้นทางการเรียนรู้และสภาพแวดล้อมภายนอกอาคาร มีแนวคิดคือ การศึกษาและนำเอาลักษณะ รูปแบบ เอกลักษณ์ และความสำคัญของบริบททั้งทางด้านกายภาพภายในชุมชน สังคม วัฒนธรรม คติความเชื่อ และการดำรงชีวิต มาเป็นแนวคิดในการกำหนดรูปแบบชิ้นงาน ลักษณะการใช้พื้นที่ โดยยังคงเอกลักษณ์และ กลิ่นไอของชุมชนพื้นที่ถิ่น ซึ่งรูปแบบและรายละเอียดในการออกแบบเน้นในเรื่องของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เช่น การเลือกใช้ วัสดุ การผลิต ประกอบติดตั้งชิ้นงานที่คนในชุมชนสามารถทำได้ด้วยตนเอง และรูปแบบที่ไม่ซับซ้อนสามารถสื่อความหมายได้ง่ายแก่ ผู้พบเห็น เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความรักความหวงแหนและเห็นความสำคัญในการพัฒนาชุมชนต่อไป

1) กระถางต้นไม้ เนื่องจากชุมชนเป็นชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมบริบทที่เป็นธรรมชาติหนาแน่นอยู่เดิมแล้ว แนวคิด ในการออกแบบอุปกรณ์ปลูกต้นไม้จึงมีแนวคิดในการออกแบบเพื่อเน้นในการสร้างบรรยากาศให้ดูอบอุ่นและดึงดูดความสนใจมาก ยิ่งขึ้น โดยออกแบบให้เป็นลักษณะกระถางแขวนโดยมีรูปทรงกลมเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่และดึงดูดความสนใจ เลือกใช้ต้นไม้ มาเป็นวัสดุในการทำชิ้นงาน เนื่องจากเป็นพืชที่มีใบเหนียว แข็งแรง และหาได้ง่ายในชุมชน โดยชิ้นงานใช้ปลูกไม้ประดับเพื่อการ ตกแต่งบรรยากาศ

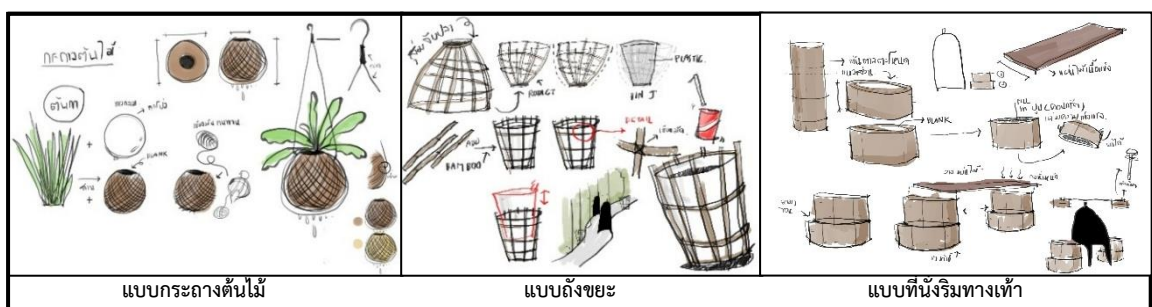
2) ถังขยะ แนวคิดในการออกแบบดึงเอาเครื่องมือจับปลา (สุ่ม) มาใช้ในการออกแบบเนื่องจากเป็นอุปกรณ์การจับปลา ที่เกิดขึ้นจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการจักสานสุ่มมีเอกลักษณ์ และรูปแบบที่เฉพาะตัวและสามารถสื่อถึงความเป็นชุมชนและวัฒนธรรมการอยู่ได้เป็นอย่างดี โดยแนวคิดในการขึ้นรูป การติดตั้งเน้นการใช้ภูมิปัญญาช่างพื้นถิ่นมาประยุกต์ใช้กับวัสดุพื้นถิ่นในชุมชน

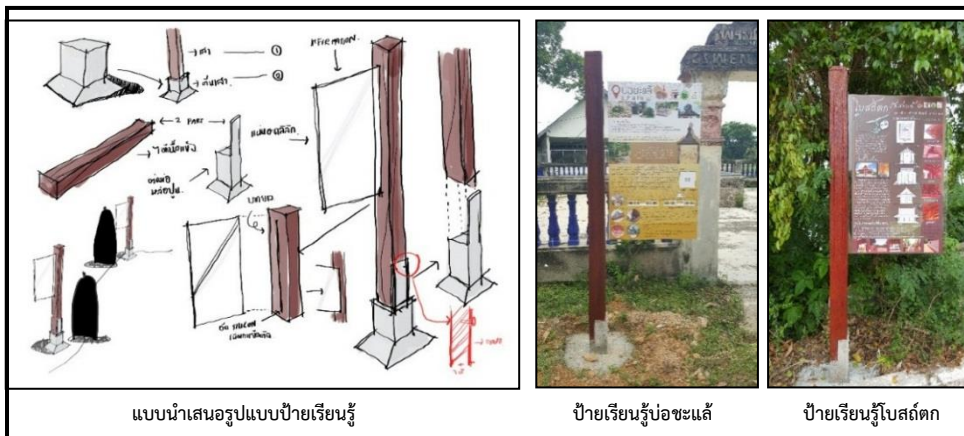
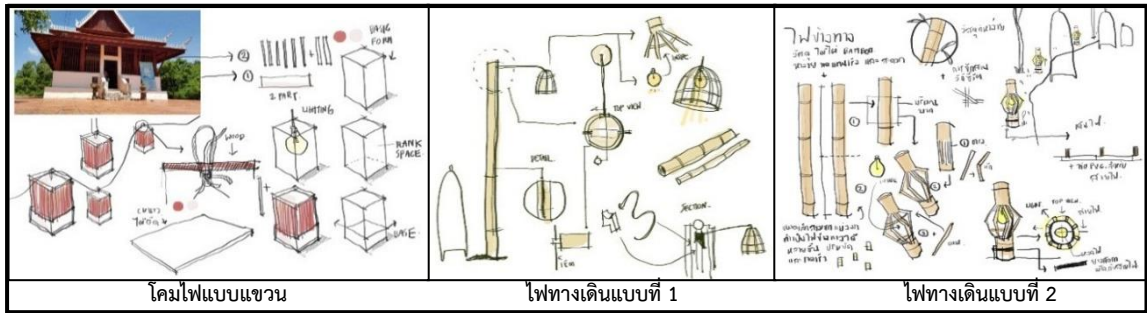
3) ที่นั่งริมทางเดิน แนวคิดในการออกแบบที่นั่งริมทางเดินดึงเอาลักษณะของบริบทในชุมชนมาใช้ คือต้นตาลโตนด ซึ่งเป็นต้นไม้ที่พบเห็นได้ง่ายในชุมชน โดยการตัดทอนรูปแบบของต้นตาลโตนดมาใช้เป็นรูปแบบและวัสดุในการทำชิ้นงาน เน้นความเรียบง่ายและสื่อสารถึงวัสดุในบริบทพื้นถิ่น

4) โคมไฟแบบแขวน แนวคิดในการออกแบบดึงลักษณะเฉพาะของสถานที่ เช่นโบสถ์กม มาใช้ในการออกแบบ เช่น รูปทรงที่ใช้เส้นสายแนวตั้ง วัสดุและสีที่เป็นธรรมชาติ เพื่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวกับสถานที่ และช่วยสร้างบรรยากาศให้ดูน่าสนใจ

5) ไฟทางเดินแบบเสาสูง และแบบเตี้ย แนวคิดในการออกแบบเน้นในเรื่องของการสื่อสารถึงความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม โดยนำเอาภูมิปัญญาการใช้ไม้ไผ่พื้นถิ่นมาดัดแปลงเป็นอุปกรณ์การใช้ชีวิตประจำวันต่างๆ โดยเน้นการขึ้นรูปและการประกอบที่ง่ายไม่ซับซ้อน เพื่อให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการสร้างชิ้นงาน

6) ป้ายเรียนรู้และป้ายบอกทาง แนวคิดในการออกแบบดึงลักษณะเฉพาะของเรือนพื้นถิ่นมาใช้ โดยเลือกใช้เอกลักษณ์ของเสาเรือน ซึ่งประกอบด้วยเสาไม้ที่วางอยู่บนตอม่อ เพื่อให้รูปแบบทางกายภาพของชิ้นงานมีเอกลักษณ์ความเป็นพื้นถิ่นและไม่แปลกแยกจากบริบทเดิม ในส่วนของแผ่นป้ายชี้บอกทางวัสดุเป็นแผ่นอะคริลิกติดด้วยสติ๊กเกอร์เคลือบด้าน โดยออกแบบสัญลักษณ์การบอกทางเป็นกราฟิกที่สามารถสื่อสารและเข้าใจได้ง่าย สีของป้ายออกแบบให้มีสีที่แตกต่างกันตามการจัดผังการเรียนรู้ โดยสัญลักษณ์สีคือ สีเขียวใช้แทนส่วนการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา สื่อถึงความเป็นชุมชนที่อยู่ในบริบทแวดล้อมที่เป็นธรรมชาติ สีส้มอิฐใช้แทนส่วนการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์สื่อถึงสถาปัตยกรรมด้านโบราณสถานและอาคารทางด้านศาสนา เช่นสีของกระเบื้องดินเผา สีหลังคา เป็นต้น สีฟ้าใช้แทนส่วนการเรียนรู้ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนและชมรมผู้สูงอายุสื่อถึงความรู้สึกสบายและผ่อนคลาย ส่วนป้ายเรียนรู้วัสดุเป็นแผ่นอะคริลิกติดด้วยสติ๊กเกอร์เคลือบด้าน ออกแบบส่วนของเนื้อหาโดยใช้ข้อมูลจากการลงภาคสนาม ภาพถ่าย และภาพถ่ายเส้น มาจัดวางโดยใช้หลักการการจัดองค์ประกอบศิลป์ เพื่อให้เนื้อหาที่น่าสนใจ ไม่น่าเบื่อ และโทนสีกำหนดจากสถานที่เรียนรู้ในแต่ละจุด

รูปที่ 3 : แสดงแนวคิดการออกแบบอุปกรณ์อำนวยความสะดวกและประกอบเส้นทาง (Street Furniture)

6. สรุปผล

6.1. สรุปผล

การศึกษาเรื่อง พัฒนาสถาปัตยกรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น : ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา สรุปผลได้ดังนี้

1) การออกแบบผังเส้นทางการเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น จากการศึกษาและการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้สรุปผังเส้นทางการเรียนรู้ออกเป็น 3 หมวดหลักๆ ตามบริบทของพื้นที่เดิม คือ Zoneแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา Zoneแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ Zoneแหล่งเรียนรู้ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนและชมรมผู้สูงอายุ โดยมีลำดับฐานของเส้นทางการเรียนรู้คือ

1.1) ด้านภูมิปัญญา

จุดที่ 1 จุดต้อนรับนักท่องเที่ยว , จุดที่ 2 บ้านเรียนรู้การผลิตสุราพื้นบ้าน , จุดที่ 3 บ้านการเรียนรู้การประดิษฐ์ดอกไม้จากใบเตยหอม , จุดที่ 4 บ้านการเรียนรู้ด้านการจักสาน

1.2) ด้านประวัติศาสตร์

จุดที่ 1 พิพิธภัณฑสถานชะแล้ , จุดที่ 2 โบสถ์เขาคอก , จุดที่ 3 เจดีย์ ๕๐๐ปี (วัดชะแล้) , จุดที่ 4 บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์วัดชะแล้

1.3) ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนและชมรมผู้สูงอายุ

2) การออกแบบแผ่นพับ จากการศึกษาข้อมูลได้รวบรวมและสรุปข้อมูลออกมาเป็นแผ่นพับขนาด 13x13เซนติเมตร โดยมีรูปแบบที่สร้างความน่าสนใจและเนื้อหาที่เข้าใจง่าย และสอดคล้องกับแนวคิดของการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนพื้นที่

3) การออกแบบอุปกรณ์อำนวยความสะดวกและประกอบเส้นทาง (Street Furniture) รูปแบบงานเป็นลักษณะแนวคิดและรูปแบบชิ้นงานที่เป็น 3 มิติ ซึ่งประกอบด้วย ป้ายเรียนรู้ 2 ป้าย , ป้ายบอกทาง 9 ป้าย , กระจ่างต้นไม้ 1 แบบ , ถังขยะ 1 แบบ , ไฟทางเดิน 2 แบบ , ที่นั่ง 1 แบบ ซึ่งชิ้นงานที่ชาวบ้านเริ่มดำเนินการเสร็จสมบูรณ์แล้วคือ ป้ายบอกทางและป้ายเรียนรู้

6.2. อภิปรายผล

1) หลังจากการศึกษาวิจัยพบว่าชุมชนในละแวกวัดชะแล้เป็นชุมชนดั้งเดิม ที่ยังคงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการเป็นอยู่ในรูปแบบชุมชนพื้นถิ่น ทั้งเรื่องความเชื่อและภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาวิจัยได้รวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการกำหนดเส้นทางการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมเดิมของชุมชน ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม และเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนแนวคิดในการพัฒนาชุมชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านวัฒนธรรม

2) ผลการวิจัยดังกล่าวสามารถต่อยอดให้ชุมชนเป็นชุมชนที่เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ในอนาคต เนื่องจากการดำเนินการวิจัยดังกล่าวเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เมื่อคนในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมก็จะเกิดความรักและความหวงแหนชุมชน และเล็งเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตนมากยิ่งขึ้น

3) รูปแบบของชิ้นงานที่ออกแบบเกิดจากแนวความคิดที่มาจากสภาพแวดล้อมและบริบทชุมชน ซึ่งอาจมีข้อจำกัดในเรื่องของการผลิตชิ้นงาน เมื่อนำรูปแบบที่ออกแบบมาผลิตชิ้นงานจริง อาจจะมีการปรับแก้ในเรื่องของเทคนิคและวิธีการประกอบตามความถนัดของชาวบ้านและช่างในชุมชน

6.3. ข้อวิจารณ์

การศึกษาเรื่อง “พัฒนาสถาปัตยกรรมเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่น : ตำบลชะแล้ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา” ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ผู้นำชุมชนควรมีการจัดกิจกรรมให้ชาวบ้านและเยาวชนในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เช่นการช่วยกันดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชน เพื่อช่วยปลูกฝังให้คนในชุมชนเกิดความรักและผูกพันในชุมชนของตนมากยิ่งขึ้น

- 2) โรงเรียนในชุมชนควรมีการปลูกฝังให้เยาวชนมีความรู้เกี่ยวกับชุมชนบ้านเกิดของตน เพื่อต่อยอดให้นักเรียนเป็นภาคีเทศก่น้อยในอนาคต
- 3) ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ เพื่อการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งของคนในชุมชน
- 4) ผู้วิจัยควรศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในพื้นที่ชุมชนละแวกใกล้เคียงเพื่อต่อยอดและเพิ่มความเชื่อมโยงของเส้นทางการเรียนรู้สู่ชุมชนใกล้เคียง รวมถึงในการออกแบบชิ้นงานควรคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของกลุ่มเยาวชน เพื่อเป็นการปลูกฝังในระดับต้นกล้าชุมชน

7. เอกสารอ้างอิง

- [1] บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548, “การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบอย่างยั่งยืน,” กรุงเทพฯ : บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.
- [2] บรรจง อุปแก้ว, วัชรภรณ์ ชัยวรรณ, สำอาง ธนะวดี, 2556, “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม วัดสภาราศ อำเภอมือง จังหวัดน่าน,” การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล ครั้งที่ 5.
- [3] ปรีชัญ โรจน์ฤดากร, 2555, “ภูมิทัศน์ถนนกับวิถีชีวิตคนกรุงเทพฯ,” กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- [4] เสาวภา ไพทยวัฒน์ และคณะ, 2555, “รายงานการวิจัย เรื่อง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนบางคนที่ จังหวัดสมุทรสงคราม,” กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- [5] เอื้อเอ็นดู ดิศกุล ณ อยุธยา, 2543, น.32 อ้างใน ฐาปกรณ์ สีทอง, 2556